Póth István

A szerb színjátszás bölcsője: a pesti Rondella

Szerbek már a XV. századtól kezdtek Magyarországra települni, amikor a törökök mindinkább terjeszkedtek a Balkánon. Így már a magyarországi török uralom előtt és a török fennhatóság alatt is éltek itt szerbek, de számuk – Buda és az ország felszabadulása után – a „*nagy bevándorlás*" folytán lényegesen megnőtt, amikor Arsenije Čarnojević *ipeki* (*peči*) *pátriárka vezetésével mintegy* 30–40 *család telepedett le az országban.* „A XVII. *század végén és a* XVIII. *század első felében zajló osztrák–török háborúk következményeként került sor a szerbek elvándorlására* Dél-Magyarországra *és az új kulturális élet ébredésére, mert népünk ilyen módon került kapcsolatba az európai fejlődéssel*" – írja Stojan Novaković (1842–1915), korszakának kiemelkedő tudós egyénisége.

Éppen a két dunaparti város, Pest és Buda volt a legalkalmasabb arra, hogy a szerbek közelebbi kapcsolatba kerüljenek a nyugat- illetve közép-európai kultúrával, s így itt – soknemzetiségű környezetben – keletkezett és fejlődött az újabbkori szerb irodalom és kultúra. „*Amennyi szellemi élet volt a szerb nemzetnél, az annál a néhány ezer menekültnél volt található, akik* Dél-Magyarország *puszta síkságain telepedtek le. Itt a szerbek új kulturális életet kezdtek élni és vagy százötven éven keresztül itt gondolkoztak és írtak az egész szerb nemzet számára*" – vallotta Jovan Skerlić (1877–1914), a még ma is nagyrabecsült szerb irodalomtörténész.

A magyarországi szerbek kulturális központja – *akkor az egyetemes szerbség szellemi központja* – egészen 1848-ig Pest és Buda volt.

Ugyanakkor jelen volt, élt a *régi haza* tradíciója is. Érdeklődéssel, együttérzéssel figyelték *a szerbiai eseményeket*, különösen az 1805-ös felkelés fejleményeit. Magától értetődik, hogy nagy jelentőségű esemény volt társadalmi és kulturális életünkben *a török elleni szerb felkelés élén álló*, legendás hírű *Karadjordje* tetteiről szóló magyar dráma színrevitele a Rondellában 1812-ben. Egyedülálló élményt jelentett számukra, hogy *Balog* István „*Cserni György*" című vitézi játékában a kor legismertebb szerb szabadsághőse jelenik meg a színpadon harcostársaival együtt. A színpadi képet színesebbé tették, az élethűséget fokozták a parasztok csoportjai, festői népviseletben. (A ruhákat erre az alkalomra *a pesti szerb polgárok* szerezték be.) A nagy színházi élményt erősítette és megsokszorozta az a körülmény is, hogy a nagytehetségű, de már népszerű *Széppataky* Róza, a későbbi *Déryné szerb nyelven énekelt.* (A híres színésznő feltehetően magyaros kiejtéssel előadott szerb dalai voltak bizonyára az első szerb szavak, melyek igazi színpadról valaha is elhangzottak.) A közönségsikerről a művésznő így emlékezett meg: „*Volt dicsőség, volt tapsvihar, én még kis életemben olyat nem kaptam, de akkoriban még tán senki sem. Volt minden dal végével fórázás, kihívások.*" Balog István, a darab színész-rendezője is részesült a nagy sikerből. A Váci utcai jómódú szerb kereskedők gazdag ajándékokkal egészítették ki szerény tiszteletdíját, mint ahogyan erről önéletrajzában részletesen beszámol.

Úgy látszik, az a körülmény sem hatott zavarólag a szerb nézőkre, hogy *a harcosok és parasztok magyar nyelven beszéltek a színpadon.* A szerb nyelven előadott dalok sok mindenért kárpótolták őket. A színházlátogatók, tekintet nélkül nemzeti hovatartozásukra, nyilván lelkesedtek, tűzbe jöttek, amikor látták, hogy Karadjordje hős katonáival legyőzi a törököt és felszabadítja Belgrádot a magyarok és szerbek évszázados közös ellenségének hosszan tartó uralma alól.

Az első szerb felkelés vezetőjéről szóló magyar színdarabot *a hatóságok a bemutató után betiltották.* (A bécsi kormány valószínűleg nem akarta Törökországhoz fűződő viszonyát rontani.) Később ismét színre vitték Balog István drámáját, s nemcsak magyarul, hanem szerb nyelven is. A darabot Joackim Vujić alkalmazta a szerb színpadra és 1843-ban könyv alakban is kiadta.

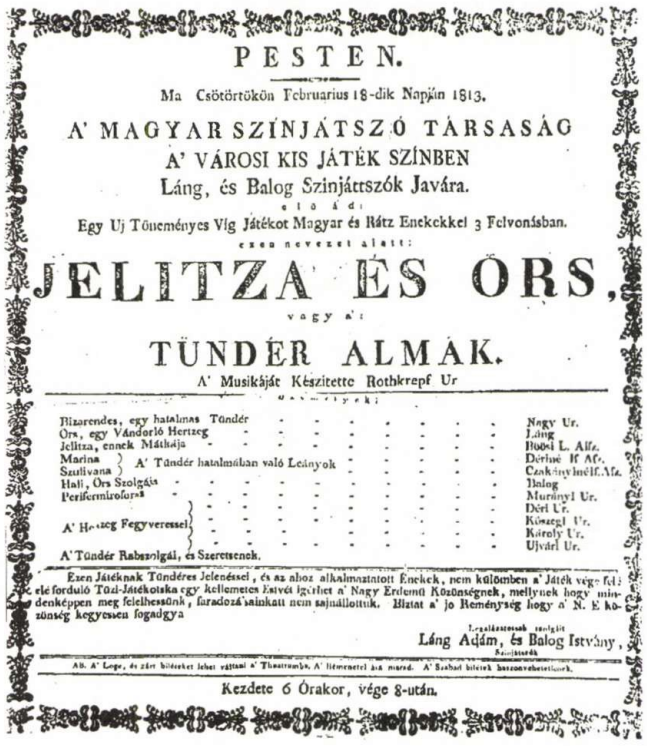
PESTEN.

Ma Csötörtökön Februarius 18-dik Napján 1813.

A' MAGYAR SZÍNJÁTSZÓ TÁRSASÁG
A' VÁROSI KIS JÁTÉK SZÍNBEN
Láng, és Balog Szinjáttszók Javára.

Egy Uj Tüneményes Vig Játékot Magyar és Rátz Enekekkel 3 Felvonásban.

JELITZA ÉS ÖRS,

vagy a':

TÜNDÉR ALMÁK.

A' Musikáját Készitette Rothkrepf Ur

Bizarendes, egy hatalmas Tündér - - - - - - - Nagy Ur.
Örs, egy Vándorló Hertzeg - - - - - - - Láng
Jelitza, ennek Mátkája - - - - - - - Bodó L. Alfz.
Marina } A' Tündér hatalmában való Leányok - - - - - Dérné H' Afz.
Szulivana } - - - - - - - Czakányiné H. Afz.
Hali, Örs Szolgája - - - - - - - Balog
Periferminofora - - - - - - - Murányi Ur.
A' Herczeg Fegyveressei - - - - - - - Déri Ur.
- - - - - - - Köszegi Ur.
- - - - - - - Károly Ur.
- - - - - - - Ujvári Ur.
A' Tündér Rabszolgái, és Szeretsenek.

Ezen Játéknak Tündéres Jelenéssei, és az ahoz alkalmaztatott Enekek, nem különben a' Játék vége felé eléforduló Tüzi-Játékotska egy kellemetes Estvét igérhet a' Nagy Erdemü Közönségnek, mellyenek hogy mindenképpen meg felelhessünk, faradozásainkatt nem sajnállottuk. Bizatt a' jo Reménység hogy a' N. E. Közönség kegyessen fogadgya

Legalázatosak maradgik
Láng Adám, és Balog István,
Szinjátszók

AB. A' Loge, és zárt bóletek lehet vattani a' Tsarnoknál. A' Tsarnoknál. A' Helyenetrl ára marad. A' Szabad helyek hazonvehetelnek.

Kezdete 6 Órakor, vége 8-után.

Póth István 1916-ban született Újsóvé községben, a Vajdaságban. Az ELTE Szláv Filológia Tanszékén szerb-horvát leíró nyelvtant és irodalmat tanított. Nyugdíjasként a magyar-szerb és magyar-horvát kulturális és irodalmi kapcsolatokkal foglalkozik.

A magyar Színjátszó Társaság még egy szerb tárgyú darabot tűzött műsorára: 1813. február 18-án volt a „*Jelitza és Őrs*" című vígjáték bemutatója „*magyar és rátz énekekkel*". Felbuzdulva a szerb tárgyú magyar színmű közönségsikerén, az abban az időben Szentendrén tanító Joakim Vujič megszervezte *az első nyilvános* (nem iskolai) *szerb színielőadást*.

Törekvését a magyar színészek is támogatták. A Helytartótanácshoz intézett kérvényt a magyar színtársulat négy tagja – Balog István, *Láng* Ádám, *Jakobovits* János és *Fehér* Tamás – írta alá, valamint Milovan *Vidakovič* szerb regényíró, s persze maga a szervező, Joakim Vujič. Az 1813. július 22-én kelt beadványban kérték, hogy a magyar színházban három alkalommal szerb nyelven előadhassák az osztrák *Kotzeube* „*Papagáj*" című művét.

A hatóság válasza kedvező volt és már augusztus 24-én (a Julián-naptár szerint 12-én) sor került a bemutatóra. A darabot maga Vujič fordította, illetve alkalmazta a szerb színpadra „*Kreštalica*" címmel. A magyar társulat nemcsak a színházépületet, hanem a kellékeket is rendelkezésre bocsátotta és egyes szerbül beszélő magyar színészek, mint az említett Balog István húga Julianna és Fehér Tamás „díszlettervező mester" még szerepet is vállaltak a darabban.

Azonkívül „A Magyar Színjátszó Társaság" az augusztus 22-én színre kerülő „*Angyal Bandi*" plakátján meghirdette a szerb előadást is: „*Jövő kedden, az az Augusztus 24-ik Napján a Magyar Játék Színben a Felséges Királyi Helytartó Tanács kegyes engedelmével egy Diletáns Rátz Társaság által a' Szent Endrei Rátz Preparandia Institutumnak Segedelmére elő fog adódni Rátz Nyelven egy Néző Játék 3 Felvonásban, ezen rátz nevezet alatt*: KRESTALITZA (PAPAGÁJ)." A magyar és szerb színházi emberek baráti együttműködésének eredményeként került tehát sor Pesten az első, igazi színházi épületben, valódi színpadon megrendezett szerb nyelvű színielőadásra.

A nagy színházi esemény időpontja nem véletlenül esett augusztus 12-re (a Julián naptár szerint), illetve augusztus 24-re (a Gergely féle naptár szerint): a pesti János-napi országos vásár idejére, mikor a szerb lakta területekről, a határon innen és a határon túlról is, tömegesen jöttek Pestre a szerb kereskedők és kézművesek, eladók és vásárlók egyaránt. Pesti előadásának sikerét látva, Vujič nemsokára szülővárosában Baján, majd Szegeden, Újvidéken, Pancsován, Temesvárt és a szerbiai Kragujevácon is szervezett hasonló színházi estéket. A pesti előadás a Rondellában lendületet adott a szerb színészet és színházi élet további fejlődéséhez.

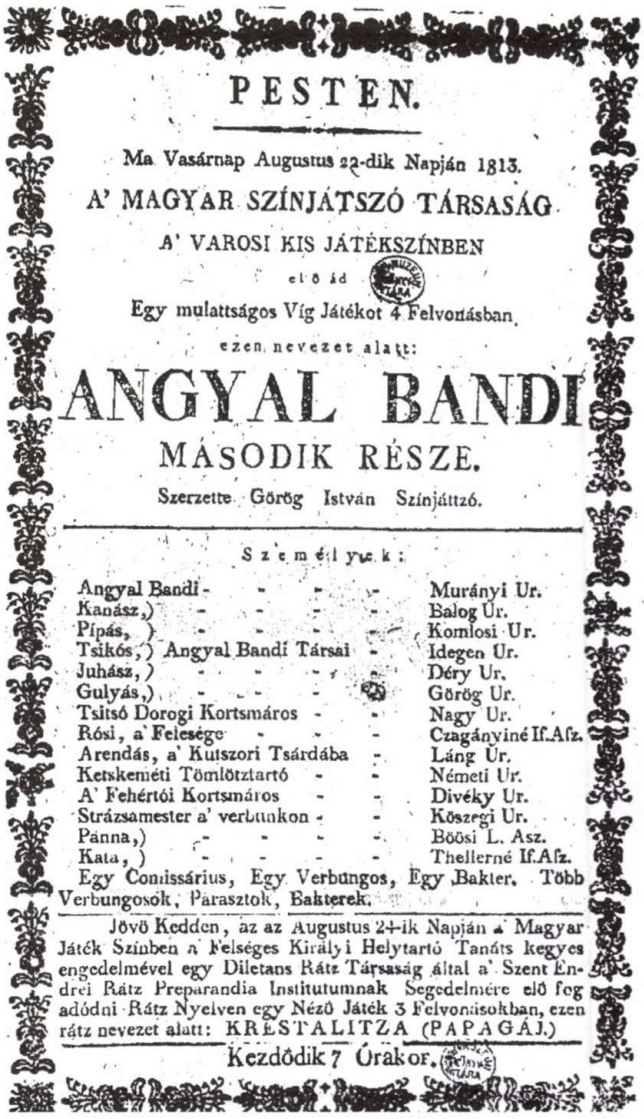
PESTEN.

Ma Vasárnap Augustus 22-dik Napján 1813.

A' MAGYAR SZÍNJÁTSZÓ TÁRSASÁG

A' VAROSI KIS JÁTÉKSZÍNBEN

elő ád

Egy mulattságos Víg Játékot 4 Felvonásban,

ezen nevezet alatt:

ANGYAL BANDI

MÁSODIK RÉSZE.

Szerzette Görög István Színjátszó.

Személyek:

Angyal Bandi	Murányi Ur.
Kanász,	Balog Ur.
Pípás,	Komlosi Ur.
Tsikós, Angyal Bandi Társai	Idegen Ur.
Juhász,	Déry Ur.
Gulyás,	Görög Ur.
Tsitsó Dorogi Kortsmáros	Nagy Ur.
Rósi, a' Felesége	Czagányiné If.Afz.
Arendás, a' Kutszori Tsárdába	Láng Ur.
Ketskeméti Tömlötztartó	Németi Ur.
A' Fehértói Kortsmáros	Divéky Ur.
Strázsamester a' verbunkon	Köszegi Ur.
Panna,	Böösi L. Asz.
Kata,	Thellerné If.Afz.

Egy Comissárius, Egy Verbungos, Egy Bakter. Több Verbungosok, Parasztok, Bakterek.

Jövö Kedden, az az Augustus 24-ik Napján a' Magyar Játék Szinben a' Felséges Királyi Helytartó Tanáts kegyes engedelmével egy Diletans Rátz Társaság által a' Szent Endrei Rátz Preparandia Institutumnak Segedelmére elö fog adódni Rátz Nyelven egy Nézö Játék 3 Felvonásokban, ezen rátz nevezet alatt: KRESTALITZA (PAPAGÁJ.)

Kezdödik 7 Órakor.

A Belvárosban, a Régi Posta utca 4. számú ház falán látható emléktábla az egykor a Rondellában *Kelemen* László igazgatása alatt álló „Nemzeti Magyar Színjátszótársaság" gyümölcsöző tevékenységét méltatja, s arra is emlékeztet, hogy ez a társulat 1790. október 27-én tartotta első magyar nyelvű színielőadását.

Talán jó lenne az emléktábla szövegét azzal kiegészíteni, hogy ebben a színházi épületben rendezték meg az egyetemes szerbség első nyilvános színházi előadását 1813. augusztus 24-én.